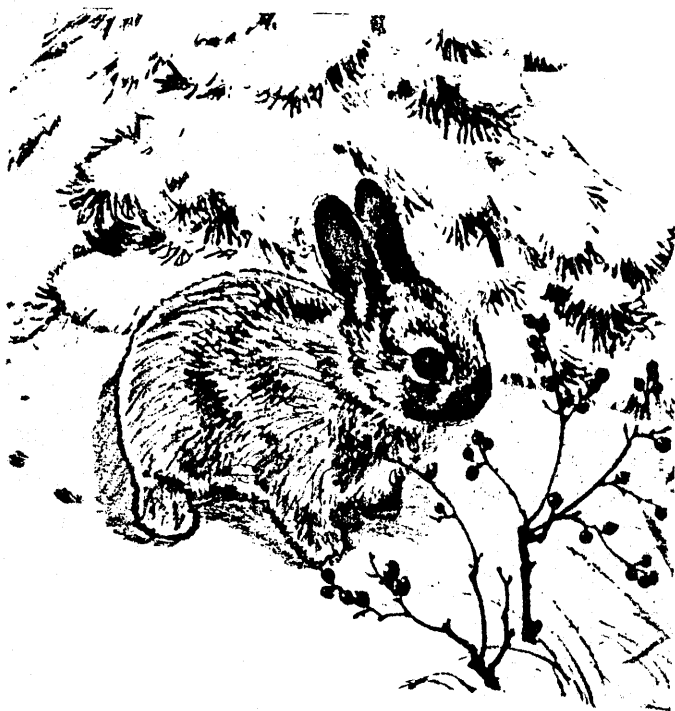

**IISALMEN
LUONTOUUTISET
1993**

Iisalmen luonnonystävään yhdistys r.y.

IISALMEN LUONTOUUTISET

1993 marraskuu

JULKAISIJA:

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys r.y.

VASTAAVA TOIMITTAJA:

Kai Jäderholm ja apuna Marko Kaarakainen

Iisalmen Luontomuseo

Kulttuurikeskus
Kirkkopuistonkatu 9
74100 IISALMI
p.18387

SISÄLLYSLUETTELO:

Pääkirjoitus.....	3
Viljo Åberg In memoriam.....	4
Tutkimusretkikunnan mukana Itä-Karjalassa.....	6
Tiilikan kansallispuisto.....	9
Ruskaretki Tiilikan kansallispuistoon.....	12
Näin on marjat.....	14
Majavapadolla Tiilikan retkellä.....	15
Suomen kallioperästä postimerkeillä.....	16
Lukiolaiset laboroivat biologiaa.....	19
Mainio retkeilykohde luonnonystävälle.....	22
Tilhi pesi Iisalmessa.....	24
Havainnot rengastuskesästä 1993.....	26
Hirvestys, hirveen juttu, vai onko sittenkään.....	28
Otteita luontokuvaajan päiväkirjasta.....	29
Lintujen ruokinta.....	30
Uhanalaiset.....	31
Vaivaishiiri.....	32
Lahjoitus korukivimateriaalista luontomuseolle.....	33
Porovesi - jään lähtö ja tulo.....	34
Joutsenten massamuuttoa Pentassa.....	35
Jäsenasiaa.....	36
Saperdan sivu.....	37

MIELIKUVIA - VIESTEJÄ - TOIMINTAA

Se mitenkä maailmaa rajaamme on eri lähtökohdissa olevilla ihmisillä hyvinkin poikkeava. Siinä missä toinen näkee tuottavan teollisuuslaitoksen toinen havahtuu sen likavesiojan tuoksuista ja kolmas pohtii henkilöstön välisiä suhteita. Pitäisikö sitten luontoa esittää selvästi suuntautuneena vai onko sillä mitään väliä.

Se mitenkä osaamme välittää oman viestimme toisille on yksi vaikeimmista asioista ja kuitenkin sitä ei sitten tiedä mitenkä viesti vaikuttaa vastaanottajaan. Asiaa olen joutunut pohtimaan niin valokuvan kuin museonkin puitteissa.

Mitä museon näyttely viestittää katsojalle? Ehkä tärkeämpi pohdittava olisi mitä me haluaisimme näyttelyn viestittävän katsojalle. Luonnon monimuotoisuutta, sen kokonaisvaltaisuutta vai katoavuutta?? Mitä perustellumman syyn löydämme sitä todennäköisemmin pääsemme haluamaamme lopputulokseen. Visio tulevaisuudesta, siitä miltä museon tulisi näyttää ja miksi, on pyrittävä välittämään vähintäänkin luonnonystävälle.

Eikä yksin tarvitse pohtia näyttelyä vaan voimme yleistää tätä pohdintaa koskemaan kaikkea toimintaa niin yksityisinä henkilöinä kuin luonnonystävain yhdistyksenäkin. Siis pohtimaan mitä haluamme viestittää toiminnallamme.

KAI JÄDERHOLM

Yli-insinööri Viljo Olavi Wilhelm Åberg In memoriam

Kuluvan vuoden lokakuun 3 päivänä poistui joukostamme yli-insinööri Viljo Åberg, viimeisenä ILYY:n perustajajäsenistä. Hän oli myös yhdistyksemme kunniajäsen.

Viljo Åberg syntyi Hattulassa 10.10.1909, kävi koulunsa Hämeenlinnassa ja opiskeli Teknillisen korkeakoulun maanmittausosastolla valmistuen diplomi-insinööriksi 1935.

Viljo Åbergin työalueeksi tuli Ylä-Savo. Tänne hän muutti puolisonsa Toran kanssa 1936. Hän toimi Sonkajärven piirin maanmittausinsinöörinä 1938 alkaen. Sotien jälkeen Viljo Åbergin tehtäväksi tuli siirtöväen ja muiden maan saantiin oikeutettujen asuttamista varten säädetyn maahankintalain toteuttaminen maanlunastuslautakunnan puheenjohtajana pääasiassa Sonkajärven kunnassa 1945-50, sekä em. lain toimeenpanon tarkastajana Itä- ja Pohjois-Suomen piireissä 1950-57.

Vuodesta 1958 alkaen Viljo Åberg toimi Iisalmen piirin maanmittausinsinöörinä, sekä maanmittauslaitoksen uudelleen järjestelyn jälkeen koko Ylä-Savon käsittävän Iisalmen maanmittaustoimiston ensimmäisenä piiri-insinöörinä 1972-76. Viimeksi mainittuna vuonna hän siirtyi eläkkeelle ja sai samassa yhteydessä yli-insinöörin arvonimen.

Oman toimensa ohella Viljo Åberg toimi Iisalmen kaupungin tontinmittaajana 1940-51 ja kiinteistöinsinöörinä 1961-70.

Yhteiskunnalliseen toimintaan Viljo Åberg osallistui Iisalmen kaupunginvaltuuston varajäsenenä 1972-92, vesilautakunnan pitkäaikaisena puheenjohtajana ja Iisalmen seurakunnan kirkkovaltuuston jäsenenä. Iisalmen Osuuspankin johtokunnan jäsenenä hän oli 16 vuotta toimien 1971-76 sen puheenjohtajana. Moniin mm. vesiasioita käsitteleviin toimikuntiin Viljo Åberg kutsuttiin jäseneksi tai asiantuntijaksi.

Viljo Åberg osallistui myös talvi- ja jatkosotaan, jälkimmäisessä hän sai hoitaakseen Rukajärven suunnalla toimineen divisioonan aseupseerin vaativan tehtävän.

Vastuullisen työnsä ohella Viljo Åbergilla riitti tarmoa ja aikaa moniin harrastuksiin. Me ILYY:läiset opimme tuntemaan hänet yhdistyksemme toiminnassa: hallituksen jäsen 1952-89, varapuheenjohtaja 1971-74 ja rahastonhoitaja 1978-89, sekä innokkaana ja mukaansa tempaavana kasvijaoston vetäjänä. Monet olivat hänen opastamansa kasviretket, lukuisille retkeillä mukana olleille tulivat tutuiksi niin Pörsänmäen valkovuokot ja linnussilmät kuin Nissilän Mammonlähteen rehevyys ja Ylä-Savon metsälehmukset. Jo hänen kouluaikaansa liittyivät hämeen rehevien maiden kasvit, kasvien tuntemus kuului myös hänen ammattikoulutukseensa. Niiden avulla määritetään maaperän boniteetti, eli sen soveltuvuus viljelykseen ja metsän kasvuun. Tämän tuntemus on tärkeää uusia tiloja muodostettaessa ja siten Viljo Åberg jo työtehtävissään sai hyvän tuntuman Ylä-Savon kasvistoon. Ulkomaidenkaan kasvit eivät olleet hänelle täysin vieraita johtuen pitkäaikaisesta yhteistyöstä tohtori Arvi J. Huuskosen kanssa.

Viljo Åbergin harrastuksiin kuuluivat myös sukututkimus ja paikallishistoria. Siksi ei ole ihme, että hän tutki ns. tulokasvien historiaa sekä jääkauden jälkeistä maaperän ja kasviston kehitystä. Viljo Åberg oli alusta alkaen innolla mukana Luontomuseon perustamisessa ja sen kokoelmien täydentämisessä. Oman kasvikoelmansa hän lahjoitti Luontomuseolle ILYY:n 40-vuotisjuhlan yhteydessä 1992.

Viljo Åbergilla oli synnynnäinen taito esittää perusteelliseen tietoon pohjautuva asiansa mieliin painuvasti ja usein sitä huumorilla keventäen. Tästä me ILYY:läiset ja monet muut olemme saaneet nauttia kokouksissamme ja oman, sekä muiden julkaisujen palstoilla esitelmien, selostusten ja luontouttisten muodossa. Vaikka hän vasta aivan viime vuosina korkean ikänsä takia joutui maastoretkeä lyhentämään, hänen henkinen vireytensä, ilmiömainen muistinsa ja sympaattinen mielenlaatunsa kestivät loppuun saakka.

ILYY:n kunniajäseneksi Viljo Åberg kutsuttiin 1989 hänen lopettaessaan aktiivisen toiminnan yhdistyksen hallitustasolla. Myös Suomen Luonnonsuojeluliitto arvosti hänen työtään luonnontuntemuksen hyväksi myöntämällä hänelle ansiomerkeistään hopeisen 1982 ja kultaisen 1988.

Kirkkoherra Heikki Riihijärvi siunasi Viljo Åbergin haudan lepoon Uudessa kirkossa lauantaina 16.10. Viimeiseen leposijaansa hänet saatettiin Kangaslammin hautausmaalle.

ERKKI VÄISÄNEN

TUTKIMUSRETKIKUNNAN MUKANA ITÄ-KARJALASSA KESÄLLÄ 1993

Allekirjoittaneelle tarjoutui heinäkuussa tilaisuus osallistua Äänisen alueelle suuntautuneeseen tutkimus- ja tutustumisretkeen, jonka johtajana toimi FM Heikki Kauhanen Metsätutkimuslaitokselta, Kolarista. Paikallisina asiantuntijoina liittyivät ryhmäämme botanisti, tri Aleksei Kravchenko ja maist. Antti Juntunen Petroskoin Tiedeakatemian laitoksilta. Maastotyöskentelyn avustajina oli lisäksi mukana kolme henkilöä Suomesta. Saimme kutsun Petroskoista.

Retkeilyn ajankohdaksi oli valittu heinäkuun viimeinen viikko, jolloin eläinkantojen yksilömäärät ovat luonnossa korkeimmillaan ja kasvillisuus täydessä kesäisessä rehevydessään. Tavoitteena olikin kerätä havaintoja erityisesti Äänisenniemen ja Vuotlajärven kansallispuiston kasvillisuudesta ja eläimistöstä, sekä kartoittaa ja analysoida maaekosysteemien tilaa, nimenomaan metsän ekosysteemejä.

Ajoimme Petroskoihin Niiralan, Ruskealan, Käsnäselän ja Jyrkilän kautta. Viipyessämme Petroskoissa, Karjalan tasavallan pääkaupungissa pari yötä, allekirjoittaneella oli tilaisuus tehdä huomioita kaupunkikilnustosta, missä naakoilla on varsin näkyvä osa. Petroskoista matkamme suuntautui Äänisenniemelle, Sungaan ja Tolvajoelle, minkä geologisella tutkimusasemalla saimme yöpyä ja samalla tutustua hyvin harvinaiseen Sungiittilouhokseen ja sen ympäristön luontoon. Sungunniemellä teimmeretken lähes neitseelliseen maastoon erittäin vaikeakulkuista "tietä"(nelivedollekin piti tieuraa korjata!) röytyttän ja palailimme Poventsan lahden puolelle. Täällä tehtiin metsän arviot ja kuvaukset, kasvillisuuskartoitukset, sekä analysoitiin eräiden lintulajien habitaatteja kasvillisuusmittauksin. Karhumäen ja Poventsan kautta kierrytettiin sitten Puutoisiin ja sieltä Vuotlajärven Kuhaniemelle sekä edelleen järven länsirannikkoa lähelle Ohtomasaaren rantoja. Olimme tulleet Euroopan laajimpaan, Vodlozeron eli Vuotlajärven kansallispuistoon.

Puiston johtaja Oleg V. Chervyakov luovutti ystävällisesti valmistumisillaan olevan "lomakylän" mökkejä käyttöömmme. Mökit oli rakennettu suoraan korven läpi rantaan vedetyn metsäautotien päähän, hiekkarantojen äärelle. Hyttysten puremina, mutta saunan ja uinnin virkistäminä saatoimme sitten täältä käsin suorittaa retkeilyn rautaisilla syöksyveneillä Vuotlajärven pohjoisimpiin osiin. Samalla saimme tilaisuuden tutustua karjalaisen kulttuurin muistomerkkeihin, maaseutuasumuksiin, tsasouniin, hautausmaihin ja ketojen kasvillisuuteen. Alustaviin suunnitelmiimme kuului paluu Vytegran vepsäläiskylien kautta Petroskoihin, eli siis koko Äänisen järven kierros. Vielä rakenteilla olevien ja läpipääsemättömien teiden takia jouduimme kuitenkin palaamaan takaisin Karhumäkeen ja sieltä Kontupohjan ja Kivatsin luonnonpuiston kautta Petroskoihin. Täällä meille järjestettiin tilaisuus käydä Tiedeakatemian kasvitieteen laitoksella, ja viettää iltaa isäntiemme kanssa viihtyisässä, juuri saneeratussa ruokapaikassa. Paluumatkalla Suomeen pysähtelimme Aunuksen kylissä, Aunuksenlinnassa, Viteleessä, Pitkärannalla, Inpilahdella ja Sortavalassa, Laatokan rantojen ihastuttavia näkymiä ihailen ja joitakin näytteitä ottaen.

Vuotlajärven autioon karjalaiskylään tutustumassa. Portaille juuri astumassa tri Kravchenko.

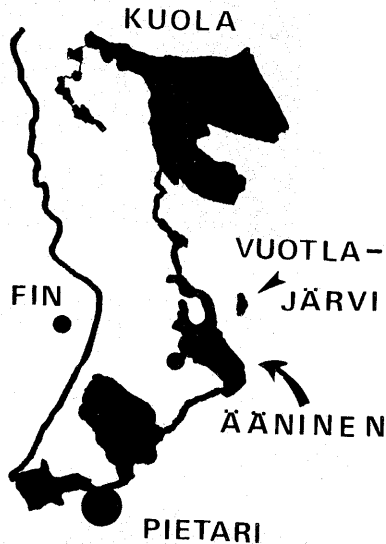

Näkymä Aunuksen alueen pikkukylästä.

Retkeily tuotti runsaasti aineistoa, joka on vielä osittain käsittelemättä. Erityisen kiinnostuksen kohteina olivat kedot, luonnonniityt ja hakkaamattomat metsät. Harvinaisia kasvilajeja löydettiin ja selviä eroja Suomen floraan ja faunaan havaittiin. Näistä muutamana esimerkkinä mainittakoon idänsinikuusama (*Lonicera pallasi*, vain yksi löytö Suomesta) Tolvajoella, lumimarjakanukka (*Cornus alba*) Vuotlajärven pohjoispäässä, siperiänkärhkö (*Clematis sibirica*) Ranuksassa. Linnustosta saattoi havaita muun muassa, että tuulihaukka on huomattavasti yleisempi itä-Karjalassa, kuin Suomessa, samoin pikkuvarpunen. Naakka pesii maaseutukylien yksikerroksisissa rakennuksissa, niiden ullakoilla ja räystäiden koloissa. Tikkojen tapaamisfrekvenssi on korkea. Hoitamattomista "riukumetsistä" johtuen peukaloisia voi kuulla tämän tästä ja tavi ruokailee alavissa metsissä sateiden luomissa pikkulammikoissa. Suomesta lähes kadonnutta ruisrääkkää kuulee kylien pelloilla. Vuotlajärven taivaalla kaartelevat merikotkat ovat suomalaiselle ilahduttavia näkyjä, samoin kuin Euroopan suurimman kalasääksipopulaation (20-24 paria) tapaaminen ja haarahaukan (*Milvus migrans*) saalistuslennot ruovikon rajassa.

Kaiken kaikkiaan itä-Karjalan luontoon on mielenkiintoista tutustua. Vaikka venäläiset tutkijat ovat jo tehneet hyvää työtä, kenttäbiologista tutkimusta ei ole neuvostovallan aikana riittävästi tuettu. Monet alueet ovat olleet suljettuja biologeilta ja hyvin harvat ulkomaalaiset ovat saaneet luvan liikkua maastossa tai voineet solmia henkilötasolla yhteyksiä itä-Karjalaan. Niinpä alueelta löytyy tutkimukselle lähes neitseellisiä seutuja, missä esimerkiksi kasvillisuuskartoitusta ei ole vielä suoritettu.

Ennen kaikkea itärajamme takana näkee vielä sellaista luontoa, mihin ihmisen aikaansaamat ympäristömuutokset eivät ole vielä niin suuressa määrin vaikuttaneet, kuin meillä suomessa. Ja lisäksi on syytä todeta, että itä-Karjala edustaa itse asiassa samaa biomia, pohjoista havumetsävyöhykettä, kuin meidänkin maamme, joten toisaalta luonnon yhteys alueittemme välillä on hyvin kiinteä ja moninainen.

EERO ANTIKAINEN

TIILIKAN KANSALLISPUISTO

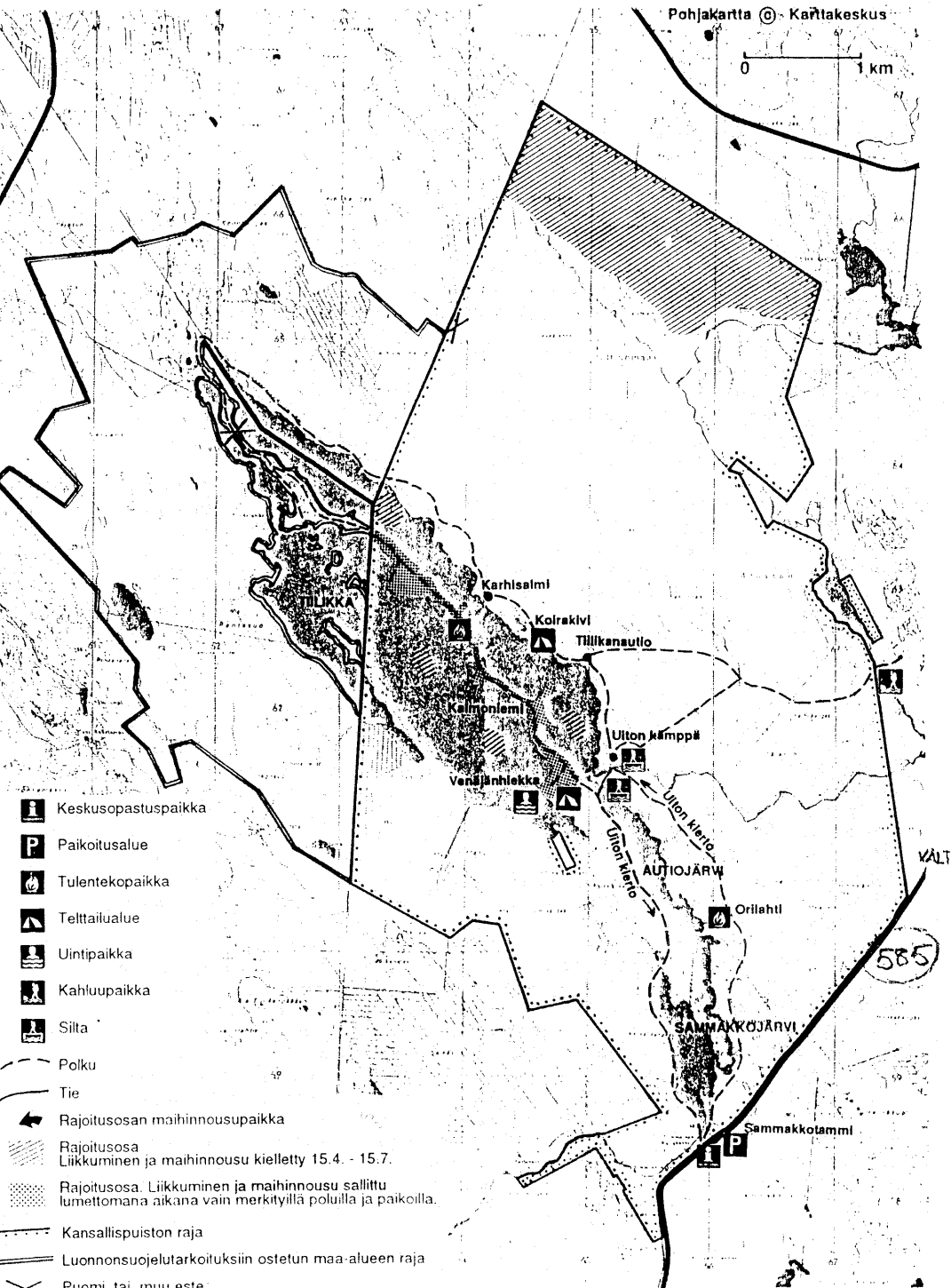
Tiilikan kansallispuisto on Kuopion läänin ainoa kansallispuisto. Puisto sijaitsee Rautavaaran kunnassa ja se perustettiin 1982 25 km laajuisena. Puistoon juuri liitettyjen laajennusosien jälkeen sen pinta-ala on nyt noin 60 km

Tämä Pohjois-Savon ja Kainuun rajoilla sijaitseva kansallispuisto on perustettu säilyttämään asumatonta erämaajärveä ja sitä ympäröiviä aapasoiita. Puiston maa-alasta runsas kaksi kolmannesta on suota ja vajaa kolmannes metsiä.

Puisto sijaitsee Sisä-Suomen keidassuo- ja Pohjanmaan aapasuo- ja vyöhykkeen vaihtumisalueella. Useimmat suot ovat kuitenkin selväpiirteisiä aapasuo- ja vyöhykkeitä. Valtaosa soista on isovarpuisia, saraisia ja rahkaisia rämeitä. Ne vaihtuvat ilman selvää rajaa nevoihin. Nevat ovat karunpuoleisia, osaksi rimpisiä, lyhytkortisia tai saraisia kalvakkanevoja. Pienikuvioista suoluontoa on metsäkorte-, muurain-, mustikka- ja puolukkakorvet.

Metsäkasvillisuus edustaa samoin vaihtumisaluetta, jolla Pohjanmaan vyöhykkeen metsätyypit, pääasiassa variksenmarja-, puolukka-, puolukka- ja variksenmarja-kanervatyypit ovat yleisimpiä. Mäntymetsät ovat vallitsevia. Jokseenkin luonnontilaisia metsiä tavataan entisen luonnonhoitometsän alueella Tiilikan harjuilla ja koillisrannan kankailla. Viimeiset poimintahakkuut vanhimmissa yhtenäisillä metsäalueilla suoritettiin 1920-luvulla. Puiston metsiä on aikoinaan runsaasti kaskettu ja vielä nelisenkymmentä vuotta sitten nosteltiin runsaasti tervaskantoja hiilipuiden polttoa varten. Edelleen voi monin paikoin löytää hiiltyneitä keloja ja kantoja metsän käytön jäljiltä. Osa jäljistä lienee myös luonnonkulojen aiheuttamia. Joka tapauksessa tuhkan päälle luonnostaan syntyneet metsiköt ovat vakuuttava näyte laadukkaasta männikön kehittämisestä, ja säilyttämisen ja seuraamisen arvoinen vertailukohta ryteikköisille viljelymänniköille. Puiston pohjoisosan metsät kuuluivat ennen kansallispuiston perustamista normaalin talousmetsän piiriin. Nyt ne tarjoavat hyvän kohteen seurata, miten luonto pystyy peittämään ihmisen kaavamaisen työn jäljet. Tiilikkajärven pohjoispuolella sijaitsevat kuusikot korpipainanteineen muodostavat alueen rehevimmät metsät. Kolopesijöitä on runsaasti näissä metsissä, kuten harmaasieppo, kirjosieppo, puukiipijä, hömötiainen, töyhtötiainen, käpytikka, pohjantikka ja palokärki. Pohjoista lajistoa edustavat kuukkeli, tiili, riekkö, jarrisieppo ja nisäkkäistä punamaista.

Puiston ehkä tärkeimmän osan muodostaa Tiilikkajärvi, varsinkin nyt kun se laajennuksen jälkeen kuuluu kokonaisuudessaan puistoon. Tiilikkajärvi on matala, hiekkapohjainen harjujärvi. Vesi on karua, tummaa ja humuspitoista. Järven halkaisee luode-kaakko-suunnassa Kalmonniemen ja Pohjoisniemen muodostama kaunis harjujakso, jonka päällä kulkevalta polkuverkostolta aukeaa kulkijan eteen todella komeita näkymiä kaarevine hiekkarantoinen, särkkineen ja rantatörmineen. Järviluonnon rikkautta lisäävät vielä kapeat Sammakkajärvi ja Autiojärvi, joiden kautta Tiilikkajärven vedet valuvat Tiilikkajokeen. Järvimeloilille puisto tarjoaa todella komeat puitteet ja melonta onkin hyvin suosittu tapa tutustua kansallispuiston maisemiin. Karuudesta johtuen vesikasvillisuus on niukkaa ja vähälajista ja vesilintujakin on suhteellisen vähän. Runsaampia vesilintuja ovat tavi ja kuikka, yleisimpiä kahlaajia rantasipi ja liro, mutta rantahietkolla voi nähdä pikkutyllinkin.

Alueen suojelua voi perustella myös vanhojen kulttuurimuistomerkkien perusteella. Puiston erikoisuuksiin kuuluu Ruotsi-Suomen kuningaskunnan ja Venäjän keisarikunnan rajapyykin keskellä Tiilikkajärveä (Täyssinän rauha 1595). Aivan keskellä kansallispuistoa sijaitsee Tiilikanaution torppa. Ison vihan aikaan 1700- luvun alkupuolella sinne asettui Tiaisen suku, josta polveutui Suomen sodassa sissipäällikkönä mainetta niittänyt Olli Tiainen. Tiilikanautio oli asuttuna 1800- luvun alkupuolelle ja sen jälkeen tyhjillään 1920- luvulle. Viimeksi sitä asuttiin 1960- luvulla. Tämän vuosisadan alussa tuli asukkaita myös Tiilikan Korkanlahteen. Ihmiskasutusta edustaa myös uiton kämpä, joka rakennettiin 1946, mutta sitä ennen paikalla oli ja maakorsuja jätkien väliaikaisina majapaikkoina. Kämpän päätehtävänä oli uittomiesten majoittaminen. Ohi virtaava Itkonjoki oli tärkeä uittoväylä. Uiton kämpä on korjattu muutama vuosi sitten todella hyvään kuntoon, ja Metsähallitus vuokraa sitä ohjatuille ryhmille.

Kansallispuiston metsissä, soilla ja rannoilla näkyy merkkejä monenlaisesta ihmistoiminnasta. Harjujen peurahaudat ovat muistoja muinaisista metsästystavoista. Tiilikkajärvi on ollut Rautavaaran parhaita malmijärviä ja 1800- luvulla järvestä nostettua rautamalmia sulatettiin suppilomaisissa maakuopissa, hyttihaudoissa, joita on löydetty järven rannoilta.

Tiilikan kansallispuistoa ei ole perustettu minkään yksittäisen kohteen suojelemiseksi, vaan se on paremminkin edustava kokonaisuus, jossa yhdistyvät niin ihmisen muinainen toiminta, kuin monipuolinen pohjoissavolainen luonto.

JUKKA VÄRE

Kirjallisuus: Antikainen Eero & Kauhanen Heikki (1973). Tiilikkajärven suojelualueen linnustosta. Savon luonto 5:52-57.

Lyytikäinen, A. (1974). Tiilikka. Perusselvityksiä. Pohjois-Savon seutukaavaliitto, B 8.

Metsähallitus (1992). Tiilikan kansallispuisto. SU 6:54.

Metsähallitus (1982). Kansallispuistot. SU 6:20.

Tiainen Mauri (1992). Tiilikan kansallispuisto Koillis-Savossa. Savon luonto 23:70-72.

RUSKARETKI TIILIKAN KANSALLISPUISTOON 11.-12.9.

Lauantai-aamuna ilahduttavan runsas joukko luonnonystäviä kokoontui kulttuurikeskuksen taakse odottelemaan retkelle lähtöä. Välillä jo näytti siltä, että retki jopa peruuntuisi osallistujien vähyden vuoksi, mutta lauantai-aamuna kaikki autot olivat tupaten täynnä. Osallistujia retkellä oli kaikkiaan 19. Pian kello 9 jälkeen neljän auton letka lähti ajelemaan kohti Rautavaaraa ja Tiilikan kansallispuistoa.

Matkankin varrella olisi ollut monia pysähtymisen arvoisia kohteita, mutta nyt oli kiire Tiilikalle. Ajomatka sujuikin reippaasti ja saavuimme hyvin aikataulussa puiston eteläpuolella olevalle Sammakkotammen pysäköinti- ja opastusalueelle. Seuraavaksi ohjelmassa piti olla puiston esittely, mutta meille luvuttua opasta ei löytynyt mistään. Hetken aikaa odoteltuaamme täytyi todeta, ettei opas jostain syystä tulisikaan ja meidän täytyisi selvittää omillamme.

Tutustuimme vähän aikaa varsin monipuolisiin opastauluihin ja lähdimme sitten suurine kantamuksinemme hyvin merkittyä polkua pitkin kohti Uiton kämppää. Jo alkumatkasta ryhmämme hajosi pitkäksi letkaksi, nuorimpien kirmaistessa innolla matkaan. Polku oli hyvä kävellä ja matka sujui varsin reippaasti, vaikka emme suurempaa kiirettä pitäneetkään. Matkaa kämpälle oli noin neljä kilometriä ja reilussa tunnissa me sen vaelsimme. Uiton kämpä on rakennettu jo 1946 uittomiesten majapaikaksi Itkonjoen varteen. Saavuttuamme perille saatoimme todeta, että kämpä oli korjattu todella hienoon kuntoon ja saatoimme olla varsin tyytyväisiä majapaikkaamme.

Pikaisesti teet ja kahvit juotuamme olikin jo kiire lähteä tutustumaan ympäristöömme. Lähdimme katsomaan Tiilikajärven läpi kulkevaa kapeaa harjujaksoa. Innokkaimmat soutajat lähtivät veneellä liikkeelle, ja näin meillä oli mahdollisuus ylittää harjujakson katkaiseva kapea salmi. Venäjänhiekoilta tavoitimme jo etukäteen lähteneet Saperdan tytöt, jotka jonkin ajan kuluttua onnistuivat jälleen eksymään muista ja palailivat sitten omia aikojaan kämpälle. Muut jatkoivat patikointiaan pitkin välillä vain muutaman metrin levyistä harjujaksoa. Ylitettyämme veneellä harjun katkaisevan salmen, paistoimme makkarat nuotiopaikalla. Kiikarilla saattoi erottaa kauempana luoteessa lailisrantaa. Matkalla tutustuimme Tiilikanaution torppaan, joka myös oli kunnostuksen alla. Tälle samalle paikalle asettui Tiaisen suku asumaan ja 1700-luvulla. Kämpälle päästyämme olikin kaikilla jo kova nälkä ja Sirviön Anjan loihtima keitto maistui.

Illan jo hiljalleen alkaessa hämärtää ilmestyi kaksi tuttua hahmoa sienipussit kourassaan kämpän pihalle. Antikaisen Ritva ja Eero liittyivät iloiseen seurueeseemme. Illan vietimme saunoen, Immosen Sirkan johdolla marjoihin tutustuen ja kuunnellen Antikaisen Eeron juttuja Tiilikan linnuista.

Sunnuntai-aamu valkeni aurinkoisena, mutta varsin viileänä. Yöllä oli ollut jokenen aste pakkastakin. Ennen aamupalaa virkuimmat olivat jo ehtineet käydä aamukävelyllä, kun taas jotkut yrittivät epätoivoisesti viimeiseen asti nukkua. Aamupäivällä kukin sai halujensa mukaan tutustua ympäristöön. Osa porukastamme kävi vielä Tiilikanaution kämpällä, osa souteli järvellä ja innokkaimmat marjastajat koittivat vielä saada täydennystä marjasankoihinsa.

Ennen puoltapäivää siivosimme jälkemme ja lähdimme paluumatkalle. Kävelimme nyt toista reittiä, kuin tullessa, ja saatoimme vastaantulijoiden runsaasta määrästä päätellä kulkevamme vastavirtaan. Polku kulki paljon tasaisemmassa maastossa, kuin menomatalla, ja soita oli vähän väliä. Hyviä pitkospuita pitkin oli kuitenkin helppo kulkea.

Parkkipaikalla ahtauduimme jälleen autoihin ja suuntasimme kohti Koirakoskea, missä Kaarakaisen Riitta ja Pertti jo meitä odottelivatkin. Pertti opasti meidät Kuosmanpuron varressa olevalle majavapadolle, mikä olikin varsinainen rakennustyön taidonnäyte. Jalan paikalle oli melko vaikea päästä ja eräs meistä tutustuikin varsin läheisesti märkään ja mutaiseen ympäristöön. Ne, jotka olivat aavistaneet tilanteen, käyttivät hyväkseen padon takia kohonnutta vedenpintaa, ja tulivat paikalle veneellä. Lopuksi vielä Riitta ja Pertti Tarjosivat meille pullakahvit ja sitten saatoimme hyvillä mielin lähteä takaisin kohti lisaalmaa.

JUKKA VÄRE

NÄIN ON MARJAT- mietteitä Tiilikän kuantamoilla syyksuussa

Marjat ovat luonnontuotteita, joita jakaisella on lupa kerätä, kunhan ei mene toisen tontille tai viljelyksille. Kansallispuistossa on kapeimmilla niemillä rajattuja alueita, joilla ei polulta saa poistua marjamattään perään. Huonona marjavuotena on ilmaiset antimet kerättävä erityisen tarkasti talteen.

Pihlajanmarjat ovat erittäin herkullisia marmeladi- tai hyytelöaineiksia liharuokiin. Niistä saa myös mehuja tai sosetta, ja niitä kerätään mausteiksi makeisiin ja alkoholijuomiin. Pihlaja on myös kaunis ruska-aikaan.

Karpaloita poimitaan mehuksi, hilloon ja lääkkeiksi vatsatautiin. Ne sisältävät runsaasti C-vitamiinia. Herkkuidea: jäiset karpalot kuumaan kinuskikastikkeeseen!

Juolukka eli juovukka sopii muiden marjojen kera käyttöön, erityisesti mustikan, jolloin saadaan hyvä mehu vatsataudin parantamiseen ja muutenkin juotavaksi. Tämä kosteutta rakastava varpukasvi ei ole vain koiranmarja vaan helposti poimittava C-vitamiinin lähde. Vuosisatoja se oli myrkkymarjan maineessa. Sen sanottiin aiheuttavan päänsärkyä, huimausta ja pahoinvointia. Tämän myrkkysalaisuuden todennäköinen selitys on se, että siinä joskus kasvaa sen myrkylliseksi takevä loissieni.

Variksenmarjoista voi tehdä makoisaa tuoremehua sitruuna- tai viinihapon avulla. Se ei ole vain karhunmarja tai variksenruokaa (ei varisten ole nähty niitä syövänsäkään) vaan varsinkin Lapissa tärkeä mustikan ja puolukan korvaaja. Norjalaiset valmistivat ruokaa variksenmarjoista ja kalanmaksasta. Lappalaiset valmistivat "kappatialmas"- herkkua: survo marjat, sekoita poronmaitoon, säilytä poronmahassa, anna jäätyä, talvella hakkaa kirveellä paloiksi ja nauti. Lienevätkö Lapin marjat suurempia ja satoisempia, kun pohjanvariksenmarjassa on kromosomeja kaksinkertainen määrä ($2n=52$) tähän eteläiseen ($2n=26$) verrattuna? Tiilikalla tutkimme variksenmarjan alalajikysymystä, ja näyttivät eteläisiä olevan: marjojen tyveltä ei löytynyt hetteitten jäänteitä, koska kasvi on kaksikotinen. Ei se meidän otantamme kovin laaja ollut - vain muutama varpu Huutoniemen kärjestä ja Tiilikanaution polun varresta.

Katajanmarjat ovat hyviä lihan (riista) ja oluen sekä kaljan maustamiseen. Se (kataja) parantaa keripukin ja auttaa huonokuuloisuuteen. Lisäksi sitä voi käyttää siirapin kera vilutaudin jälkeen varjelusrohtona. Maistapa myös katajanmarjalakritsia (ohje saatavana !?).

Näistä kaikista marjoista yhdessä tulee makoinen ja mielenkiintoinen, taatusti kotimainen, sopuisa sekamehu. Marjoja voi käyttää monissa ruoissa, juomissa ja jopa sairauksien parantamiseen. Niistä saadaan myös luonnon väriaineita ja mausteita sekä koristeita. Marjoilla aikaansaadaan keripukin ripeä karkoitus. Suosittelemme niiden käyttöä kaikille. Myös kehoitamme valtioltaan ryhtymään ripeisiin toimenpiteisiin marjojen keräämisen ja käytön tehostamiseksi.

Nämä mietteet on koottu yhteistoiminnallisten pohdiskelujen perusteella kirjatuista julkilausumista, apuna käytettiin seuraavia lähde-tekstejä:

Koulu- ja retkeilykasvio
Uusi värikuvakasvio
T. Rautavaara: Mihin kasvimme kelpaavat
Ö. Hansell - T. Rautavaara: Pohjolan marjat

Kirjoittelman kokosi SIRKKA IMMÖNEN

MAJAVAPADOLLA TIILIKAN RETKELLÄ

Palatessamme Tiilikan kansallispuiston retkeltä poikkesimme Pertti Kaarakaisen johdolla Kuosmanpurolle Vehmasjärven ja Koirakosken välillä Luomasenjärven pohjoispuolella. Kuosmanpuroon kohti Härkinjärveä on on kaivettu uusien metsäautoteiden varteen syviä ojia, ja näissä ojissa on vesi niin korkealla, että niissä pääsee veneellä soutamaan.

Kenen ansiota olikaan veden nousu? Suurin osa retkeläisistä kiersi metsän ja suon kautta ja näki enemmänkin ihmeitä: oranssi maljasieniä suurina rykelminä hirvien oleilupaikoilla metsäautotiellä, monimetriset lillukanvarret, punikki- ja muut tatit ja kanttarellit. Ja suolla taas on vesi ylhäällä lähes saappaansuuhun, ja sammalikossa ja turpeessa vielä upottaa. Sieltä sitten löytyikin syy veden nousuun: vankka puusta, sammalesta ja liejusta rakennettu pato. Rakentajia ei näkynyt, mutta poikkijärsittyjä koivuja kylläkin, joten mestarit selvisivät. Pertti Kaarakainen kertoi, että patoa oli kuluneen viikon aikana tullut suolle viitisen metriä lisää. Talveen kiireellä valmistaudutaan. Nämä kuosmanpuron asukit lienevät levittäytyneet pohjoisempaa Jyrkän ja Haajaistenjärven suunnalta, ja tämä metsän keskellä hitaasti virtaava puro on ollut niille oikea ympäristö. Siihen ne voivat jäädäkin, elleivät ojat ja puro jostakin syystä kuivu kokonaan, tai ihminen karkota ja tuhoa niitä.

Retkikokemuksen kirjasi SIRKKA IMMONEN

SUOMEN KALLIOPERÄSTÄ MAAMME POSTIMERKEILLÄ

Suomalaisen luonnonmaiseman perusasioista lienee metsä erikoisesti puineen parhaiten edustettuna postimerkeillämme - vrt. artikkeli lisälmen luontoutiset numerossa 1/1985. Edelleen tuodaan postimerkeissämme näyttävästi esiin selkärankaisista eläimistä linnut ja nisäkkäät, hiukan kalojakin, selkärangattomista taas perhoset. Paitsi opetuksellisesti ja luonnonharrastusta lisäävästi on näillä tehokkaasti kansan keskuuteen leviävinä myös arvoa kotimaan ja kotiseudun rakkauden kohottajina.

Edellämäinittujen aiheiden huomiotaherättävyyden takia saattavat "unohtua" luonnonmaisemamme pohjimmaiset perustat, kallioperä ja siitä syntynyt maaperä. Niitäkin on postilaitoksemme kiitettävästi esitellyt vuosien mittaan. Seuraavassa esitellään nimenomaan kallioperää postimerkeillämme.

Kallioperällemme tyypillinen vanhuus, puhutaan peruskalliosta, näkyy maisemassa vähäisinä absoluuttisina korkeuksina, joskus relatiiviset, ympäröivästä maisemasta lasketut, saattavat olla merkittäviä paikallisesti. Yleisesti tämä näkyy loivuutena ja rauhallsuutena. Pohjois-Lapissakin puhutaan mieluemmin tunturiselänteistä, kuin vuoristomaista. Hyvin näkyvät nämä piirteet esimerkiksi EUROPA-postimerkissä v.1977 (Perä-Pohjolaa) ja yleispostimekissä v.1988 (UKK-puistoa).

Kallioperäkarttamme on tunnetusti kirjava, mikä toisaalta tekee sen vaikeaselkoiseksi ja toisaalta mielenkiintoiseksi. Tätä lisäävät monet erikoismuodostumat usein peruskalliota huomattavasti nuorempina. Peruskallioalueilla kirjavuutta lisäävät muinaisten vuorijonojen juuret ja paikoin jäänteetkin. Huomattavin on vajaa 2000 miljoonaa vuotta vanha Karjalainen vuorijono, joka edelleen näkyy läpi Suomen luode-kaakko-suunnassa, alkaen Etelä-Karjalasta ja jatkuen Luoteis-Lappiin. Tätä suuntautuneisuutta ei pidä sekoittaa myöhäisempään, jääkauden aiheuttamaan. Parhaiten yllämainittu suuntaus näkyy järvien suunnassa, hyvinä esimerkkeinä postimerkkimme: Saimaa-maisema v.1930 ja 1932, Postiliitto 1949, edelleen Korpilahtikuvaehiökortissa lisäkuvana v.1956. Samaa asiaa palvelevat luonnollisesti postimerkit, joissa järven näkyvät kartassa kuten: Ahvenanmaa v.1972 ja Åland 1984 (näissä oikeastaan länsi-itä-suuntaus muinaisen Svekofennialaisen vuorijonon muistona) sekä Postilaivablokki v.1986.

Karjalaista vuorijonoa sinänsä ja silloin etenkin kvartsiittikivilajia edustavat Koli-aiheiset postimerkkimme: Suomen Matkailijayhdistys v.1947, Koli-ehiökortti v.1956, Kesä- ja Talvimatkailumerkit v.1968 ja upeimmin Pro Filatelia-merkkipari v.1993 Eero Järnefeltin ikuistamana (KUVA 1). Saman vuorijonon ikivanhassa laaksossa virtaa Oulankajoki, jonka Ristikallio näkyy Kuusamo-yleismerkissä v.1964.

Kaledonialaisen, meille Norjasta "kaatuneen" Koli-vuoriston nuoret liuskeet näkyvät peruskallion päällä "baskerina" v.1960 SPR-merkissä aiheena Saana-tunturi (KUVA 4).Kallioperän yleispiirteistä ja muodostumista siirrymme seuraavassa yksittäisiin kivilajeihin. Niitäkin kuvaavia merkkejä on lukuisasti.

KUVA 1. Kovan kvartsiittivilajin ansiosta osana Karjalaista vuorijonoa säilynyt KOLIN VAARAJAKSO Pro Filatelia-merkkiparissa (Eero Järnefeltin ikuistamana) v.1993.

KUVA 2. Geologia-postimerkit v.1986 aiheina: pallograniitti, rapakivi ja suonigneissi.

KUVA 3. ÅLAND KALLIOPERÄ-postimerkit v.1993 aiheina: diabaasi, tynnylaava ja poimugneissi.

KUVA 4. Vas lukien: SPR-merkki v.1960 Saana-tunturi päällään Kõlivuoriston liuskeita, Hirvenpää v.1964 muinaisveistos materiaalina vuolukivi, Johan Gadolin v.1960 ytteriumin keksijä, Kullanhuuhtonta v.1983.

Jähmettyneisiin syväkiviin kuuluva graniitti on yleisin kivilajimme. Sitä esitellään postimerkeissämme monissa eri muodoissa. Punertavaa graniittia näkyy edustavasti monissa eduskuntatalomerkeissämme, kuten: SPR v.1932, Yleismerkit v.1956 ja 1963 sekä Postimerkinäyttely v.1955. Eduskuntatalomme rakennuskivenähän on Kalvolan punaharmaa graniitti. Myös Suomen Kansallisteatteri-merkissä v.1972 erottuu seinän punertava graniittikivi. Harmaata graniittia on kuvattuna monissa kirkkopostimerkeissämme, kuten: Lammin harmaakivikirkko v.1955,1956 ja 1963 sekä kuva-aiheisissa postimerkeissä: Mannerheim v.1967 (patsasjalusta), Nurmi v.1973 ja Eduskuntatalon sisus v.1982. Graniittinen peruskallio tulee hienosti esiin lisäksi "muotoilemattomana" seinätaideteoksena Europa-merkissä v.1983, joka kuvaa TempPELLIAUKION kirkkoa sisältä Helsingissä. Graniitin erikoisista rakennemuodoista esitellään pallograniitti (Kangasala) ja rapakivi (Etelä-Karjala) ensimmäisissä varsinaisissa kivilajipostimerkeissämme sarjassa Geologia v.1986 (KUV A 2). Selviä rapakivikallioita näkyy edelleen merkeissä: Suomenlahden kansallispuistoa v.1983, Ålang kökar v.1984, Åland haahkoja v.1987 ja Åland matkailua v.1991.

Muista syväkivistä näkyy diabaasia Åland Kallioperäsarjan merkissä v.1993 (KUV A 3). Samassa merkisarjassa on ainoa suomalainen tuliperäinen kallio (Kumlingen tyynylaavaa) edustamassa jähmettyneitä pintakiviä.

Sedimenttikiviä ei postimerkeistämme löydy. Sensijaan metamorfisia on kuvattu, esimerkiksi: Geologia v.1986 (suonigneisiä - KUV A 2), Åland Kallioperä v. 1993 (poimugneisiä Sottungasta - KUV A 3) sekä Hirvenpää 1964 (vuolukiveä - KUV A 4).

Yksityisiä mineraaleja eli kivennäisiä, siis kivilajien rakenneosia ei postimerkeistämme löydy, jollei sellaisena voida pitää puhdasta Lapin kultaa, jota esitellään Kullanhuuhdontamerkillä v.1983. Hiukan "hakien" voisi mineraalimaiheisena postimerkinä pitää v.1960 Gadolin-juhlamerkkiä; keksihän tämä kemistimme yttrium-alkuaineen ja sai siitä kunnianosoituksena nimensä mineraaliin gadoliniitti, jota yttrium-pitoisena on mm. Ahvenanmaan Brändössä ja Kemiössä Turunmaalla. Nämä merkit ovat KUVASSA 4 . Kullanhuuhdontamerkki on myös ainoa kaivostyöaiheinen merkkimme, ellei sellaiseksi voi ajatella Europa-merkkiä v.1986, joka esittelee kuparimalmin jatkokäsittelyä.

MATTI TALLGREN

Lisävihjeenä asiaan tarkemmin perehtyville ja niille, jotka haluavat tehdä "lisälöytöjä" postimerkeistämme aiheena Suomen kallioperä, ovat seuraavat aputeokset:

NORMA, Postimerkkiluettelo (viimeinen painos)
LAPE, Suomi Postimerkkiluettelo (viimeinen painos)
Suomen Geologia, Helsinki 1964.

LUKILAISET LABOROIVAT BIOLOGIAA

Lukion biologian kurssi on monen mielestä paisunut kovin laajaksi ja teoreettiseksi. Oppikirjoihin on ilmestynyt asioita, joista esivanhempamme eivät kuulleet mitään.

Pahimmillaan raatamisen henki saattaa tappaa koululaiselta tyystin mahdollisen piilevän biologisen harrastuksen. Tämän vaaran torjumiseksi oli onni, että lisälmen lukioon saatiin kokeilumielessä biologian vapaaehtoinen työkurssi syksyllä 1992.

Tiloja on vain noin tusinalle osanottajalle. Erityisesti mikroskoopeista on huutava pula, mutta ehkäpä lama joskus hellittää. Nyt on improvisoitu eteensattuneen materiaalin puitteissa vaihtelevia puuhia. Niistä muutama esimerkki.

KYYN SAALISTUSKÄYTÖS

Vieremältä 6.9.92 saatua nuorta kyytä tarkkailtiin häkissä kahden kuukauden ajan, pari kertaa viikossa. Tarkoituksena oli seurata kyyän saalistuskäytöstä sekä toisaalta tarjottujen saaliseläinten reagointia matelijaan.

Koko aikana kyy ei nähty syövän mitään. Silti se oli jakson lopussa yhä hyväkuntoinen ja pirteä.

Kyyille tarjottiin pieniä rupikonnia ja sammakoita, joita kyiden ainakin tiedetään syövän. Lisäksi kokeiltiin häkissä syntyneillä idänpäästäisellä ja metsäsopulilla, jotka eivät olleet koskaan tavanneet kyytä. Niinikään häkkiin pantiin metsämyyrä, vaivais- ja kotihiiri. Nämä lajit oli saatu luonnosta, mutta alueelta, missä kyy on harvinaisuus.

Vain kotihiiri tuntui ajoittain säikkyvän kyytä. Ehkä tämä johtui lajin taipumuksesta neofobiaan, eli kaiken uuden karttamiseen. Ihmisen kanssa eläessä tästä on hyötyä esimerkiksi loukkujen välttämässä.

Muut lajit eivät näyttäneet tajuavan kyyän vaarallisuutta lainkaan. Ne jopa kiipeilivät matelijan päälle, kuten otteet havaintopöytäkirjasta kertovat:

"8.30 kyy mallistelee meitä lipoen kieltään. Hapuulee lasia pitkin ylöspäin. Päästäinen pyörii kuin väkkyrä maan päällä ja turpeen sisässä. Kyy kävi uimassa.

9.07 päästäinen söi ahventa ja meni sitten haistelemaan kyytä, joka ei välittänyt mitään, vaikka otukset olivat nenät vastakkain."

Idänpäästäinen ei ymmärrä pelätä kyytä. Piirros:
Mari Vuorinen

LUMIKON KALLOMADOT

Tuntuu karmealta, että jonkun päässä möyrii matoja jo ennen siirtymistä ajasta iäisyyteen. Kuitenkin useimmilla yläsavolaisilla lumikoilla on kallossaan eräs sukkulamato (*Skrjabingylus nasicola*), joka syövyttää etenkin ohimon seudun luuta.

Kurssilla opittiin tunnistamaan näitä vaurioita. Mikäli käytössä on tuore kallo, voidaan vammakohdasta neulan kärjellä onkia esiin ohuet, punertavat madot.

Lumikko on näiden loisten pääisäntä. Ulosteista toukat joutuvat väli-isäntinä toimiviin kotiloihin ja etanoihin, mutta ei tiedetä, miten ne sitten päätyvät lumikkoon. Lumikot eivät syö maanilviäisiä.

Loisen ei yleensä kannata tappaa isäntäänsä, koska silloin menee omakin henkikulta. Niinpä matoiset lumikotkaan eivät vaikuta muita laihemmilta tai heikkokuntoisemmilta.

Toisin kävi, kun Amerikkalaiset istuttivat samoja loisia skunkkiin, eli haisunäätään. Madot syövyttivät otsaluut rikki, tunkeutuivat aivokammioihin ja halvaannuttivat vastakkaisen puolen raajat. Ilmeisesti skunkin elimistön oma immuunijärjestelmä ei tunne tätä loista, joka voi siksi mellastaa rajummin.

HIRVIKÄRPÄNEN

Työryhmä sai käyttöönsä eläviä hirvikärpäsiä (*Lipotena cervi*) Keski-Suomesta. Ylä-Savossa laji on toistaiseksi harvinaisuus.

Siivellinen yksilö pantiin samaan, pieneen lasitölkkiin elävän metsämyyrän kanssa. Hirvikärpänen jilkastui heti kovasti alkaen juosta sivuttain myyrän selkäturkissa. Pian se hakeutui pääpuoleen, jossa turkki on lyhyempää. Koe lopetettiin, kun hyönteinen ilmeisesti valmistautui imemään verta myyrän silmänurkasta. Siipiään tämä hirvikärpänen ei katkaissut.

Ei ole todisteita siitä, että hirvikärpänen levittäisi tauteja ihmiseen. Mikäli se kuitenkin myös luonnossa hakeutuu metsämyyrään, se voisi teoriassa toimia tiettyjen mikrobien välittäjänä.

Tiedetään, että metsämyyrä voi olla esimerkiksi punkkien levittämän borreliosisin bakteerivarastona. Metsämyyrissä asuu myös myyräkuumetta, eli nefropatiaa aiheuttava virus, jota hyttyset levittävät. Tämä tauti voi johtaa väliaikaiseen munuaisvaurioon.

Hirvikärpäsiä on myös Keski-Euroopassa. Tirolin Alpeilta hiljattain löytynyt 5000 vuoden takainen jäähän muumioitunut mies on nyt tutkittu tarkemmin. Ruumista säilytetään kuuden asteen pakkasessa Innsbrugin yliopistossa Itävallassa. Vainajan tukasta löytyi hirvikärpäsen palasia. Hyönteinen on yleinen Alppien juurella, muttei tule toimeen karuilla ylärinteillä. Ilmeisesti se oli tarttunut mieheen jo alhaalla laaksossa ennen kiipeämäään lähtemistä.

SAUKKOJEN RUUMINAVAUKSIA

Kuopion luonnontieteelliseen museoon toimitettujen saukkojen nyljettyjä ruhoja on tutkittu. Esimerkiksi mahojen sisältö taltioidaan ja kuolinsyyt pyritään varmistamaan.

Tässä yhteydessä paljastui muuan yllättävä seikka: hukkuneen saukon keuhkot saattavat kellua vedessä, vaikka teoriassa niissä ei pitäisi olla ilmaa. Katiskaan menehtyminen on eräs savolaisten saukkojen tärkeimpiä kuolinsyitä.

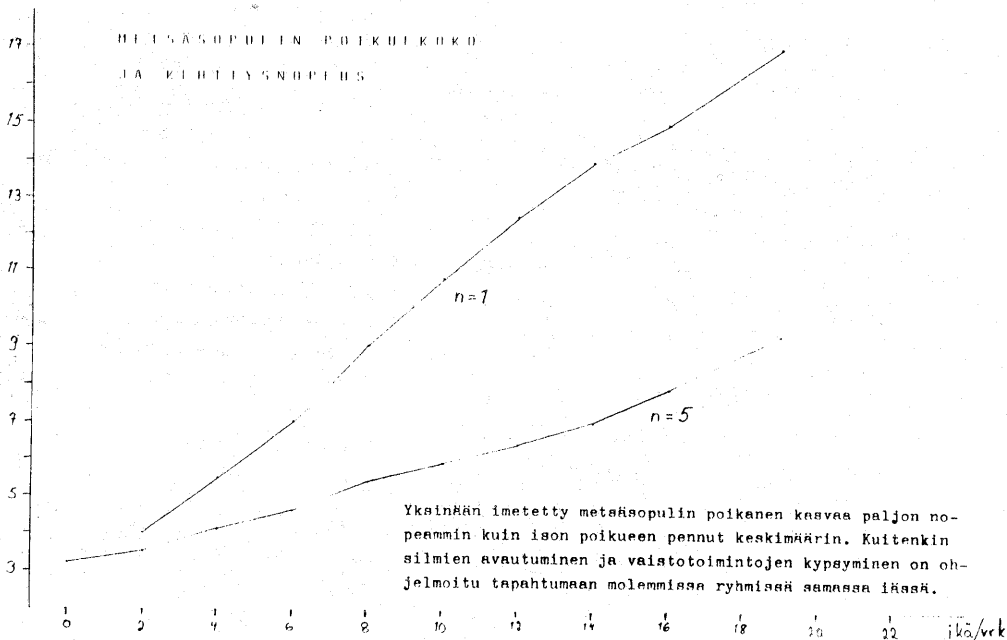
Näyttää siltä, että upoksiin joutunut saukko ei välttämättä kuole hapen puutteeseen, vaan vereen kertyvän hiilidioksidin myrkytykseen. Henkitorveen kertyvä vahto voi estää veden pääsyn keuhkoihin. Sama on aikaisemmin todettu majavalla.

Saukoista otetaan myös maksanäyte ympäristömyrkyjen analysoimiseksi. Kudokset on pakastettu, koska varoja niiden tutkimiseen ei ole. Nyt on pieni mahdollisuus, että rahaa löytyy Hollannista. Sikäläiset tutkijat yrittävät saada saukkoa takaisin maahansa ja ovat pyytäneet tietoja saukkojemme myrkkypitoisuuksista. Tarkoituksena olisi siis selvittää taso, jonka saukot vielä kestävät. Ylä-Savossahan nämä viehkeät näätäeläimet edelleen ovat menestyneet.

Edellämainittujen esimerkkien lisäksi on tehty paljon muuta. On nyljetty myyriä, tutkittu kihokin saaliinvalintaa, epäonnistuttu yrityksessä saada ruutana valmistamaan viinaa ja kaivettu siittiöt esiin kissan kiveksistä.

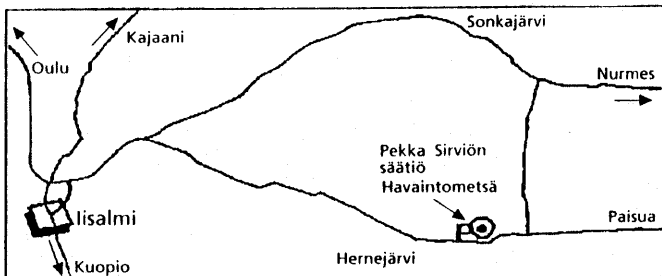
VOLEVI SKAREN

paino/g

MAINIO RETKEILYKOHDE LUONNONYSTÄVILLE !

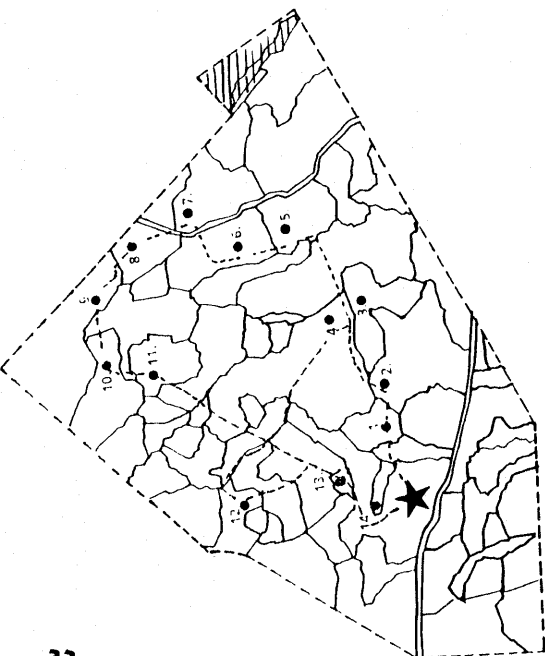
Hernejärviltä se löytyy: Pekka Sirviön säätiön HAVAITOMETSÄ.

Kun ajelee n.20 kilometriä Iisalmesta oheisen kartan mukaan, saapuu P-paikalle, johon on mukava jättää ajoneuvo. Siinä vieressä on opastustaulu, nuotiopaikka penkkeineen, roska-astia ym.tarpeellista ja polun alkupiste. Hyvin merkitty, tarpeen mukaan pitkospuilla rakennettu polku johtaa metsän uumeniin opastaen ja neuvoen metsänhoidollisissa asioissa.

Voimme myös valita aarnipolun, jonka varrelta saa jo melko hyvän, ja aikaa myöten yhä paremman kuvan ikimetsän luonteesta.

Kävelyretken päätteeksi voi kiehua nuotiokahvit, paistaa polun varrelta kerätyt mustavahakkaat ja kehnäsienet, joita esim. viime syksynä oli runsaasti. Oheisessa kartassa näkyy polku- ja opetusrastien aiheet.

★ = Tulipaikka

1. = Epäonnistunut viljely
2. = Uudistuskypsä metsikkö
3. = Nuori kasvatusmetsikkö
4. = Luonnontilainen metsikkö
5. = Luontaisesti syntynyt männyn taimikko
6. = Siemenpuualue
7. = Koivun jälkeläiskoealue
8. = Pystykarstettu metsikkö
9. = Istutus aurattuun maahan
10. = Nuori kasvatusmetsikkö
11. = Metsien moninaiskäyttökohde
12. = Männyn jälkeläiskoealue
13. = Hieskoivikko
14. = Soistunut lehtomainen kangas

POLKU 2 850 m
AARNIPOLKU 1 610 m

SÄÄTIÖN HISTORIAA LYHYESTI:

Säätiö perustettiin 1980 Pekka Sirviön (1896-1979) testamentin mukaan.

Säätiön tarkoitus on opettaa maanviljelijöitä järkipäiseen metsänhoitoon, sekä pienten apurahojen turvin auttaa niitä nuoria, jotka opiskelevat ja valmistuvat maatalousammatin harjoittajiksi.

Tilatiedot

Pinta-ala 112,2 ha

Puusto 1982 1992

Mänty 5896 m 6347 m

Kuusi 6863 m 9270 m

Koivu 2043 m 1254 m

Yhteensä 14802 m 16871 m

Toivottavasti mahdollisimman moni luonnonystävä osuu retkelle havaintometsään

EINI TALLGREN

Lintutorni saatiin syksyllä käyttökuntoon. Saperdalaiset ovat olleet innokkaasti mukana sekä tornin, että aseman kunnostustöissä. Kuva 19.9. olleesta syysiioustalkoista.

TILHI PESI IISALMESSA

Iisalmelainen Kaarlo Toivanen pääsi seuraamaan aitiopaikalta tilhen pesimäpuuhia kotinsa pihapiirissä. Kesäkuun 1993 puolivälissä lintupari rakensi kolmessa päivässä pesän harvahkolle mäntykankaalle 30 metriä Toivasen talosta ja vain satakunta metriä vilkasliikenteisestä viitostiestä Iisalmen Ryhälänmäessä (7061 : 513).

Pesän rakennusvaiheessa pari oli sirissyt ahkerasti ja siksi huomattukin. Hautomisen alettua linnut olivat hiljempaa. Heinäkuun yhdeksäntenä päivänä nähtiin poikasia ensi kertaa ruokittavan.

Koska pesä oli kahdeksan metriä korkealla, alhaalta oksattoman männyn rungon vieressä, tarvittiin pylväskenkiä sinne pääsemiseksi 15.7. Tällöin todettiin, että matalakuppinen pesä oli tehty kuivista männyn oksista, jotka oli sidottu yhteen maitohorsman siemenhaituilla. Neljä erikoista poikasta rengastettiin. Suurin painoi yli 50 grammaa, ylittäen vaa'an asteikon.

Kesällä 1992 myös Ruotsissa tilhiä jäi pesimään poikkeuksellisen paljon etelään. (Anonymus 1993). Useita pareja todettiin Perämeren länsirannalla Västerbottenissa noin Oulun korkeudella. Eräs pari sai jopa kaksi poikuetta. Jälkimmäinen pesä oli kuusen rungon vieressä kolmen metrin korkeudessa, joten sitä oli helppo tarkkailla. Poikaset kuoriutuivat 19.7 ja lähtivät pesästä 6.8. Myöhäisestä ajankohdasta johtuen emot saattoivat ruokkia poikasia hyönteisten lisäksi kypsillä mustikoilla. Molemmat puoliset oksensivat pesässä ravinnon kuvustaan.

Vuonna 1967 ilmestynyt Pohjolan linnut värikuvina tietää tilhen joinakin vuosina pesivän koko Suomessa. Kuitenkin edellinen pesintä Ylä-Savossa lienee Rautavaaralla 1935 todettu. Sensijaan 1825-1906 lintu pesi vielä Kuopiossakin harvalukuisena joka vuosi.

Kirjallisuus:

Anonymus 1993: Sidensvans på nära håll. -Fauna Flora (2) : 38.

PERTTI KAARAKAINEN, JAAKKO LAASANEN JA UDLEVI SKAREN

Jatkoa edelliseen:

Kuulin tilhen pesinnästä Ryhälänmäen tienoilla Pertti Kaarakaiselta. Kultuani poikasten kuoriutumisesta arvioidun ajan, kiirehdin asiaa rengastuksen suorittamiseksi, koska kokemuksieni mukaan pesäpoikasaika on melkein poikkeuksetta varpuslinnuilla kirjatietao lyhyempi. Niin tapahtui tässäkin pesinnässä ja poikaset olivat sopivia juuri sinä ajankohtana kuin arvioin, 15.7.

Saapuessamme Pertin kanssa pesäpuun alle, havaitsimme emotilhen seisovan pesän reunalla ilmeisesti ruokintapuuhiissa. Lintu lähti vinhasti lentoon noin 200 metrin päässä olevan männyn latvuston suojiin potkaistuaamme pesäpuun runkoon. Pylväskenkiä käyttäen pesälle kiipeämisen kuluessa emolinnuista ei näkynyt jälkeäkään. Rengastusoperaatio vaikeasti kiivettävässä puussa oli kestänyt hyvän tovin, kunnes toinen emoista alkoi hiljalleen kiertää melko etäällä pesäaluetta, vähitellen rengasta tiivistäen. Viimein se uskallautui istuutua noin 20 metrin päähän pesäpuusta männyn siimekseen, hiljalleen siristen. Toinen emoista ilmestyi kuvaan myöhemmin, mutta pysytellen kovin etäällä tapahtumapaikasta.

Se, mikä tuotti minulle yllätyksen, oli se, että rengastusoperaation päätyttyä ja puusta alas laskeuduttaessa, pesän lähellä päivystänyt emo kiirehti poikasten luo, kun laskeutuja oli vielä rungon puolivälissä. Tämä päivastainen arkuus pesälle mentäessä ja yllättävä rohkeus sieltä alas laskeuduttaessa oli erikoista ja poikkeavaa käyttäytymistä moniin muihin varpuslintuihin nähden.

Tilhen pesäpoikasrengastaminen oli minulle tietenkin ensimmäinen kokemus ja todellinen bongausrengastus.

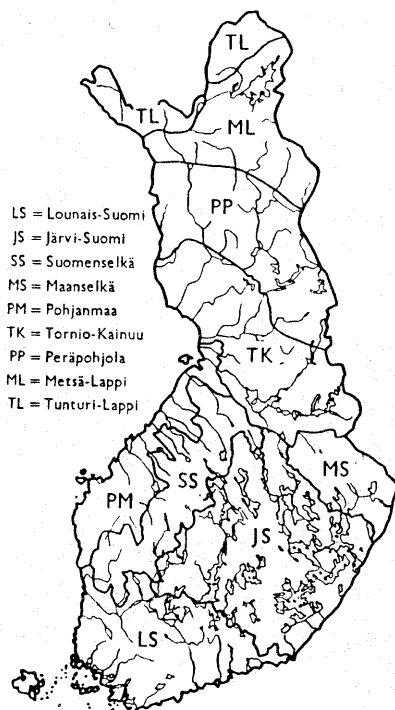
Pesän löytäneiden Toivasten mukaan lähistöllä asusti samaan aikaan myös toinen tilhipari. Todennäköisesti lähettyvillä oli toinenkin pesye.

Lopuksi luonnon tapahtumien seuraajille vinkki: Ilmoittakaa ainakin harvinaisista pesijöistä muutkin. Rengastajan kannalta se olisi toivottavaa.

JAAKKO LAASANEN

Rengastaja (196)

SUOMEN LUONNONHISTORIALLISET ALUEET / KARTTA

Saamienväestön lähteiden mukaan tilhi (*Bombycilla garrulus*) pesii vakituisesti Tunturi-Lapin (TL) ja Maanselän (MS) alueiden havu- ja sekametsissä. Siis Pohjois-Suomen itäiset osat Keski-Suomen itäisintä nurkkaa myöten. Satunnaisia pesimisiä on ollut etelämpänäkin.

Lähteet: Olavi Hilden ja Pentti Linkola: Suuri lintukirja
Olavi Hilden: Retkeilijän lintuopas

HAVAINTOJA RENGASTUSKESÄSTÄ 1993

Kevät ja alkukesä näyttivät lupaavalta lintujen pesintää ajatellen. Toukokuu oli lämmin ja suotuista, mutta sitten tuli kesäkuu ja oli harvinaisen kylmä ja sateinenkin. Ennen kesäkuuta varhaiset pesijät pääsivät hyvin vauhtiin vielä munintavaiheessa, mutta pesäpoikasaikana niillä kesäkuun puolella oli vaikeuksia. Yleisesti ottaen pesiminen taisi olla noin yhden viikon myöhässä.

Rengastukseni aloitin muutaman varislinnun poikueen rengastuksella. Niistä ensimmäisenä saivat renkaan nilkkaansa Mansikkaniemen harakat. Tämänkin poikueen sain rengastaa lähes kädet kontassa kylmyyden takia. Muutama päivä tämän jälkeen alkoi rastasralli. Vakiopaikallani rangastin räkätti- ja punakylkirastaita ja vähän myöhemmin pari laulurastaspoikuetta. Rastaiden kohdalla muna- ja poikasmäärät olivat 4-6 yksilöä, eli suunnilleen normaaleja. Punakylkirastaita oli kuitenkin useita 3-4:n poikasen pesuetta, joita edellisenä kesänä ei ollut.

KIVIMUNIA JA KUOLLEITA POIKASIA

Kesäkuun loppupuolelta heinäkuuhun ja siitä eteenpäin ilmat lämpenivät ja rengastustoimintani osaltaan parani. Löysin varpuslintujen pesiä aika mukavasti. Yleisenä ilmiönä havaitsin, että niiden muna- ja poikasmäärät olivat selvästi pienempiä, kuin aikaisempina vuosina. Pesistä löytyi lähes poikkeuksetta kivimunia tai kuolleita poikasia. Esimerkkinä mainitsen kaksi sinitiaispoikuetta, joissa kummassakin oli vain neljä poikasta ja toisessa kivimuna. Edellisenä vuonna rengastin sinitiaispoikueita, joiden muna- ja poikasmäärät samoissa pöntöissä olivat moninkertaiset, jopa 12 poikasta. Samoin kahdessa lehtokertun pesässä oli vain neljä poikasta, ja joista toisessa pesässä oli myöhemmin yksi kuollut poikanen. Peipolla oli myös kahdessa pesässä, molemmissa vain kolme poikasta ja toisessa yksi kuollut poikanen. Eläviä oli siis vain kaksi yksilöä.

Pöllöjen pesintä näytti epäonnistuneen kaikkialla, missä aikaisemmin olen niitä rengastellut. Myrrit taisivat puuttua! Tuntemani tikankolot olivat tänä vuonna ilman pesuetta.

KUOVEJA JA TÖYHTÖHYYPPIÄ HYVIN

Tänä vuonna, kuten aikaisemminkin rengastin aika paljon kuoveja, joita löytyy hyvin tienvarsipelloilta. Niiden pesintä näytti olevan aivan normaalia ja poikueet 3-4:n poikasen suuruisia. Vaikka olen vuosien mittaan rengastanut kymmeniä kuoveja ja töyhtöhyyppiä, ei löytöjä ole kertynyt lainkaan. Ne lienevätkin vähän löydettyjä lajeja, vaikka talvehtivatkin Euroopan länsirannikolla ja osittain Etelä-Euroopassa.

Kirjosieppoja ja talitiaisia en rengastanut tänä vuonna lainkaan. Se johtuu siitä, että niiden pyydystettävyyden takia näitä lajeja on rengastettu niin runsaasti, että rengastustoimisto on toivonut, että niiden rengastusta rajoitettaisiin, ellei kysymyksessä ole jokin erityistutkimus.

Kahlaajista kalatiira on laji, jota olen rengastanut yleensä paljon, niin tänä vuonnakin. Kalatiirakanta on pysynyt edelleen voimakkaana. Tiiröiden ja muiden lokkilintujen pesät ovat kuitenkin monesti vaarassa tulvien takia, mutta niitä tuhoavat myös varikset ja ihmisetkin ajattelemattomuudessaan. Tahallinen

pesien tuhoaminen on liian yleistä. Samoin retkeilijöiden mairinnousu lokkiluodoille häiritsee lokkilintujen ja vesilintujenkin pesimärauhaa.

LOKIT

Lokkilintuja rengastin tänä vuonna varsin vähän. Painotan kuitenkin erityisesti selkälokin (*Larus fuscus*) menestysmahdollisuutta uhanalaisena lintulajina. Se on uhkaavasti vähenemässä ja täällä lisämessakin ja lähialueella ei se kovin runsaslukuisena esiinny. Pesiminen jää usein vain yritykseksi. Tänä ja toissa vuonna olen saanut Pertti Kaarakaisen myötäväikutuksella rengastettua muutamia selkälokin poikasia Sonkajärven Luomasenjärvellä, joka puhdasvetisenä erämaajärvenä suosii selkälokin pesintää.

Kaikille tiedoksi, että vaalikkaa tätä rauhoitettua, frakkiasuista lokkia. Ilmoittakaapa sen esiintymisestä vaikkapa allekirjoittaneelle.

ERIKDISUUTENA TARHASORSIEN RENGASTUS

Kahtena viimeisenä kesänä kumpanakin olen rengastanut 30 tarhassa kasvatettua heinäorsosaa Lapinlahden Nerkoolla, Juhani Kumpulaisen sorsatarhalla. Rengastaminen on tapahtunut ensimmäisellä kerralla Nerkoonniemen kalastus- ja metsästysseuran ja Kala- ja riistantutkimuskeskuksen yhteistyönä ja tänä vuonna asialla oli vastaavasti eräs metsästysseura Rääkkylästä.

Linnut päästettiin vapaaksi Nerkoolla sijaitseviin heinälampiin. Vapaaksi päästettynä linnut tuntuivat ainakin alussa kovin hölmöiltä ja liiallisen rohkeilta. Voi vain epäillä, miten ne säilyvät pedoilta ja metsästäjiltäkin. Nerkoon osalta on tiedossani vain, että ainakin 1-2 yksilöä joutui jälkeinpäin metsästäjän pataan

VARSINAINEN BONGAUSRENGASTUS, TILHIPDIKUE

Rengastin tänä vuonna yhteensä n. 200 lintuyksilöä. Eniten tuli rastaista, kuoveja, töyhtöhyyppiä ja kalatiiroja. Vuosien mittaan eniten löytöjä sekä kotimaasta että ulkomailta on kertynyt juuri rastaista, mutta myös lokeista, jotka myös helpoimmin joutuu tavalla tai toisella tuhon omaksi. Eri pikkuvarpuslintuja tuli mukava määrä myös rengastusluetteloihini. Mukava laji oli myös merenrannan lintu, karikukko.

Varsinainen bongausrengastus oli Ryhälänmäen suunnalta löytynyt tilhen pesintä. Heinäkuun alussa rengastettiin tämä neljän poikasen pesye. Tilhen pesintä näin etelässä on harvinaisuus. Tästä tilhen pesinnästä on tarkempi kirjoitus toisaalla tässä lehdessä.

Lopuksi luettelo lajeista, jotka esiintyivät viime vuotista yleisemmin ja lajeista, jotka olivat harvalukuisempia, kuin viime kesänä oman arvioni mukaan: Runsaammin: sirittäjä, pensastasku, käki (vielä syyskuussakin) Vähemmän: kottarainen, leppälintu, peltosirkku, satakieli Jonkun muun havainnoijan arvio saattaa olla erilainen

Lopuksi totean, että tutkijoilla olisi työskarkaa edelleen tutkia eri lintulajien esiintymistiheyksistä eri vuosina, pesintään aiheuttavista tekijöistä jne.

JAAKKO LAASANEN

...SUOMI 2,30

HIRVESTYS, HIRVEE JUTTU, VAI ONKO SITTEKÄÄN ?

On taas se aika vuodesta, jolloin metsässä vilisee kulkijoita, joiden vaatetus (punainen takki ja päähine) kertoo millä asialla miehet (naiset) liikkuvat. Naisia on aina jokunen joukossa, joten ei siis voida pelkästään miehistä puhua.

Mitä joukkoa ja millaisia ihmisiä nämä kulkijat oikein ovat. Tappajia, jotka verenhimoisina saaliin perässä kulkevat, vaiko erämies luonnon ystäviä, joille hirviyahti on eräs tapa (monille ehkä ainoa tilaisuus) päästä samoilemaan korpia ja metsiä, ja seuraamaan syksyisen luonnon elämää sen valmistautuessa tulevaan talveen.

Suurin osa hirvimiehen päivästä kuluu (passissa) odottamiseen ja itse tapahtuma, jolloin ajossa ollut hirvi tulee passimiehen kohdalle ja onnistunut laukaus lopettaa metsän kruunupään juoksun on päätös tapahtumalle, jota monet pitävät raakana ja tarpeettomana touhuna. Epäonnistuneita laukauksia, jotka johtavat haavoittumisiin ja eläimen kärsimykseen, nykyään enää harvemmin sattuu, sillä tänä päivänä metsästyslaki ja velvoitteet edellyttävät erittäin kurinalaista metsästystapahtumaa, jolla pyritään varmistamaan, ettei eläimelle tuoteta tarpeettomia kärsimyksiä.

Joskus 30-40 luvulla hirvet olivat niin vähissä ja harvinaisia, että ympäri pitäjää käytiin joukolla katsomassa ja ihmettelemässä niiden jälkiä, jos niitä satuttiin löytämään. Nykyään hirvikanta on niin runsas, että tämän päivän kova liikenne maanteillä ja hirvien liikkuminen niillä samoihin aikoihin tuo mukanaan sellaisen vaaratekijän, joka omalta osaltaan auttaa ymmärtämään sen, miksi jokavuotinen hirvikarjan verotus pannaan toimeen syksyisin.

Kuinka sitten voidaan sanoa, että metsästystä harjoittava ihminen olisi myös luonnon ystävä, tai mitä yhtäläisyyksiä voi löytää näiden kahden harrastuksen väliltä. Toinen liikkuu metsässä kameran ja kiikarin kanssa, ja toinen taas asean kanssa. Molemmat tarkkailevat luontoa, ja kaikkea mitä siellä tapahtuu. Avohakkuut kynnöksineen ovat kauhistus molemmille. Lintuharvinaisuuden näkeminen on passimiehen ilon aiheita, ja hiljaa passissa kyyhöttäminen tuo siihen monesti tilaisuuden. Joutsenet ja hanhet muuttavat samoihin aikoihin. Lähes jokainen tiaislaji tulee tutuksi. Kuukkeli tulee ja syö lähes kädestä. Onpa sattunut, että suokoivikossa hakkuuta pitänyt tikka osoittautui lähemmäksi tultuaan harvinaiseksi valkoselkätikaksi. Maakotka on jokasyksyinen näky Jyrkän eräseuduilla ja purojen ylitys tehdään joskus majavien kaatamia puita hyväksi käyttäen. Tämän syksyinen mielenkiintoinen havainto oli peukaloinen, joka vilkkaasti ja eloisasti, pyrstö veikeästi pystyssä haeskeli ravintoa aivan lähietäisyydellä.

Kahvinkeitto ja makkaranpaisto pienine puuhasteluineen punaisilla tervastulilla on aina päivän kohokohta jokaiselle metsässä liikkujalle, ja taitaa olla niin, että pelkästään tämän takia kannattaa harrastaa asioita, joiden suunta vie kohti metsiä ja aitoa luontoa.

MARTTI JÄRNFORS

OTTEITA LUONTOKUVAAJAN PÄIVÄKIRJASTA

Huhtikuun toiseksi viimeisellä viikolla aurinko paistoi lämpimästi useiden päivien ajan. Yöllä lämpömittari painui pakkasen puolelle. Koska ilmat olivat suotuisat, päätin lähteä piilokojulle yöksi. Olin rakentanut sen talven aikana Kari Bovellanin kanssa. Piilokoku sijaitsi Keskimmäisen Mustallalahdella.

Lähdin liikkeelle keskiyön jälkeen. Kuu paistoi kirkaalta taivaalta. Pakkasta taisi olla jo muutaman asteen verran. Rantaan päästyäni työnsin kanootin vesille. Ohut jää rikkoutui, kun kanootti lipui hiljalleen kohti kuvauspiiloa. Oli melkoisen pimeää. Selvästi ei nähnyt kuin muutaman metrin. Loput olikin sitten epämääräistä mustaa massaa. Yllättäen vierestäni kuului kahahdus. Pelästyin ääntä, mutta pian huomasin, että sorsapari kiisi kauemmaksi.

Ollessani menossa kojuun alkoi kuulua torvimaista törähtelyä vastarannalta. Äänet voimistuivat, ja samassa joutsenet lähtivät lentoon. En nähnyt, montako niitä oli. Pettymys oli melkoinen, koska olin tullut kuvaamaan juuri niitä.

Vesi oli noussut melkoisesti, ja pian se hipoisi piilokojun lattiaa. Koku seisoi lahden keskellä neljän parrun varassa. Kun olin saanut tavarat järjestykseen, niin paneuduin makuupussiin aamuaurinkoa odottelemaan.

Yöllä heräsin siihen, kun jokin loiskiva ääni lähestyi kojua. Hiljakseen se tuli lähemmäksi. Lopulta piilokojun suuaukon pressua nostettiin ja sieltä tuli sisään paikallinen luontokuvaaja Jyrki Kuivalainen. Outo paikka ja aika tapaamiselle.

Yö kului hitaasti puolihorroksesta ja välillä kuunnellen ääniä. Yllätyin, kun aivan vierestä alkoi kuulumaan piiskansivalluksia. Äänestä ei voi erehtyä. Kyseessä oli luhtahuitti. Jostain syystä se jaksoi mekasta koko loppuyön. Ei siis ollut tietoaakaan edes puolihorroksesta. Onnellista tilanteesta oli se, että joutsenet palasivat.

Aamu alkoi valjeta jo klo. 3.30. Taivaanranta punertui. Joutsenet olivat 40 metrin päässä kojusta, yhteensä viisi. Katselin niitä kiikarilla ja huomasin lintujen liikkuvan hyvin suppealla alueella. Jokaisella oli käytettävissä reipas neliä liikkuma-ala. Mitenkään halukkaasti ne eivät lähteneet rikkomaan jäätä. Ruokaa ilmeisesti oli riittämiin pienelläkin alueella. Yksi joutsen yritti eteenpäin, mutta jää kesti vain pikoittain. Oli huvittavan näköistä, kun jää murtui sen alta, ja lintu putosi veteen.

Joutsenet eivät tulleet lähemmäksi, joten kellon ehdittyä kuuteen oli aika lähteä kotiin nukkumaan.

JARMO YLILUOMA

*Tisalmen
Luontokuvaajat*

Tisalmen Luontokuvaajat on rekisteröimätön yhdistys, joka toimii Tisalmen alueen luontokuvaajien kokoajana. Tapaamiset ovat joka kuukauden viimeisenä tiistaina klo 18.00 Luontomuseolla. Valitsemme kuukauden luontokuvan, teemme retkiä, opiskelemme luontokuvausta. Jos olet kiinnostunut toiminnasta niin tule

LINTUJEN RUOKINTA

Talvi tekee jälleen tuloaan, joten on aika aloittaa pienten ystäviemme ruokinta ja näin auttaa niitä selviytymään kovan ja vaikean ajan yli.

Ruokana voit käyttää kaikenlaisia jyviä, pullan muruja ja suolatonta rasvaa. Mielikuvitusta käyttäen voit rakentaa erilaisia ruokitalautoja, esimerkiksi maitopurkista saat hyvän ruokinta-automaatin siten, että sulatat munkinpaistorasvaa, johon lisäät vaikkapa auringonkukansiemeniä, pähkinöitä ja pullanmuruja. Kaadat rasvan sitten maitopurkkiin ja annat jähmettyä. Purkin kylkiin täytyy leikata pieniä reikiä, joista linnut sitten voivat ruokailla. Saman rasvan voi kaataa myös puhtaaseen saviruukkuun, jonka pohjasta on pujotettu naru, josta sen voi laittaa riippumaan kellon tavoin. Myös vaikeasti hävitettävistä muovipulloista voi suunnitella ihan hyviä ja käyttökelpoisia automaatteja.

Kun aloitat ruokinnan, on tärkeää, että jatkat sitä kevääseen asti. Myös ruokintapaikan puhdistus on tärkeää. Lauta tulisi pestä ainakin kerran kuukaudessa ja myös laudan alusta tulisi pitää puhtaana. Varmista linnuille myös hiekan saanti mahdollisuus.

Talvella ruokailijoina voi olla myös harakoita, närhiä ja variksia. Jos et tahdo niiden ruokailevan pihassasi, niin sinun tulisi asettaa ruokinta-automaatti riippumaan. Jos taas näistä linnuista ei ole sinulle haittaa, niin voit järjestää ruokapaikan maahan.

Jos on mahdollista, niin ripusta muutama lintupönttö ruokintapaikan läheisyyteen, sillä ainakin tiaiset yöpyvät niissä mielellään.

Jäsenille on varattu luontomuseolla auringonkukan siementen ostomahdollisuus. Myytävänä on myös lintulautoja, hyvä valikoima postikortteja, sekä muuta luontomateriaalia. Kysy lisää puh. 18387 tai 25032.

PERTTI KAARAKAINEN

UHANALAISET

Vajaa kymmenen vuotta sitten löysimme kevät-talvella mökkimme läheisyydessä sijaitsevasta kuusimetsästä kullankeltaisia, noin riisiryynin kokoisia papanoita, jotka lähemmin tutkiskeltaessa osoittautuivat, Suomessakin uhanalaisen, liito-oravan pipanoiksi. Heti keväällä asensimme kolme pesäpönttöä, joissa oli pehmikkeinä naavaa ja loppoa.

Seuraavana kesänä pönttöjä tarkastaessani koin miellyttävän yllätyksen. Emo pakeni noin parin metrin päähän ja pöntön naavakopperossa oli kaksi vastasyntynyttä, paljasta poikasta. Kun poistuimme pöntön läheisyydestä, emo meni takaisin pesäänsä. Seurasimme poikasten kehitystä aikuisiksi asti.

Pari vuotta sitten aloimme aavistella Enson, alueen omistavan metsäyhtiön, aloittavan hakkuut tälläkin alueella. Huolestuimme kovasti liito-orava äidistä ja jälkikasvusta, olihan se saanut todistettavasti jo kolmet poikaset tässä turvallisessa kuusikossa. Ystäväni Uolevi Skarenin avustuksella aloimme yhteistoimin tiedustella alueen kohtaloa. Muutaman keskustelun ja useamman kuukauden tuloksena sovimme Enson paikallisten edustajien kanssa alueen arvioimisesta. Tulos oli meillekin tyydyttävä. Enso lupasi jättää hakkaamatta noin viiden hehtaarin suuruisen alueen vanhaa kuusikkoa ja koivu-, leppä- ja haaparyteikköä oraville elin- ja ruokamaaksi, sekä toimittaa kartan siitä alueesta, jota ei hakattaisi. Olemme odotelleet ja tiedustelleet karttaa kohta vuoden.

Keskusteluissa Enso-yhtiön edustajien kanssa on jälleen alkanut kalvaa paha aavistus, että näinköhän alue todella säästyisi. Enso on hinnoitellut alueen noin neljänsadan tuhannen arvoiseksi. Edustaja totesi, että onhan se Ensolta suuri myönnytys, koska tänäkin kesänä on syntynyt kaksi oravan poikaa, ja sehän tekee kappalehinnaksi noin kaksisataa tuhatta.

Saattaahan olla, että yhtiö on tosissaan ja säästääkin alueen, koska he ovat esitelleet heille tärkeille instansseille aluetta ja sitä, kuinka hyvin he hoitavat ja ottavat huomioon "luonnonsuojelun". Valitettavasti alueen säästämislupaus on vielä tällä hetkellä suullinen.

PERTTI KAARAKAINEN

VAIVAISHIIRI

(*Micromys minutus*)

Punaruskea vaivaishiiri on maailman pienin jyrsijä, paino 4-12 g. Sitä tavataan lähes koko Euroopassa, sekä osissa Aasiaa. Suomen Lapista se puuttuu.

Vaivaishiiri viihtyy viljelysten liepeillä ja järviruovikoissa. Se kiipeilee taitavasti käyttäen puoliapinoiden tavoin apuna notkeaa häntäänsä. Ravintona ovat siemenet ja hyönteiset. Ennen leikkuupuimureiden aikaa vaivaishiiri oli kauraseipäiden yleisin pikkujyrsijä. Maatalouden koneellistuminen on saattanut vähentää vaivaishiirikantoja.

Pesänsä tämä pikku hiiri rakentaa maanpinnan yläpuolelle viljan korsien tai korkeiden ruohojen varaan. Pallomaisen, kuivista lehdistä punotun pesän kupeessa on oviaukko. Poikasia voi syntyä kerralla kymmenkuntakin. Ne lähtevät pesästä jo parin kolmen gramman painoisina.

Vaivaishiiri on tärkeää ruokaa esimerkiksi tuulihaukoille ja talvisin lapinharakoille.

ERIKOINEN LAHJOITUS UUDESTA KORUKIVIMATERIAALISTA LUONTOMUSEOLLE

Syyskuussa 1992 toi iisalmelainen kivien harrastaja Ville Nivalainen Juhani Ahon koululle kappaleen uutta korukivimateriaalia, NUUMMIITTIA. Näytettä ihmeteltiin ja ihailtiin koulun kivikurssiryhmissä. Tummahko väri erikoisine "harakanpyrstönvärisine" kiiltoineen muistuttaa sarvivälkemineraaleja.

Lahjoittajan suostumuksella näyte on siirretty Iisalmen Luontomuseoon. Tarkemmin tutkittaessa, ja kirja- ja lehtitietoihin tutustuttaessa selviää nuummiitti amfiboliryhmään kuuluvaksi, sarvivälkkeen sukulaismineraaliksi, joka vasta vuonna 1982 tuli yleisön tietoisuuteen. Nimi johtuu grönlantilaisesta sanasta "nuummit", joka tarkoittaa Nuuk-kaupungin asukasta (Nuuk on eskimonkielinen vastine Grönlannin pääkaupungista, nimeltä Godthåb). Grönlannin lisäksi nuummiittia on hyödynnetty etenkin Kanadasta.

Nuummiitin historia Suomessa viittaa löytöihin sarvivälkemäisestä "harakanpyrstön värisestä" amfibolikivestä jo viime vuosisadalla. Väri ei silloin kuitenkaan houkuttanut lisätutkimuksiin. Pari vuotta sitten löydettiin Suomenlinnasta sarvivälkemäinen mineraali, joka kuitenkin heijasti eri värejä kuin kuuluisa ja paljon hyödynnetty korukivimateriaalimme spektroliitti, jossa värit syntyvät samalla tavoin. Geologinen tutkimuskeskus määrittäi näytteen nuummiitiksi.

Suomalaisissa nuummiiteissa, joita on sittemmin löytynyt kiviharrastajien iloksi muualtakin, hallitsevat värit ovat sininen ja vihreä. Värit näkyvät upeasti vasta hiotuissa pinnoissa, kuten spektroliitissakin. Iisalmen luontomuseoon lahjoitettu nuummiitti on Kiuruvedeltä.

MATTI TALLGREN

POROVESI, JÄÄN LÄHTÖ JA TULO 1970-1993

Tilaston aikamäärissä saattaa olla muutaman päivän eroja riippuen siitä, miltä rannalta havainnot on tehty. Tämän tilaston merkinnät ovat Haukiniemen "horisontin" mukaan.

Vuosi	Jään		Aika/vrk	
	lähtö	tulo	sulana	jäässä
1970	13.5	5.11	176	195
1971	19.5	7.11	172	189
1972	14.5	15.11	185	174
1973	8.5	14.11	190	185
1974	18.5	15.11	181	176
1975	10.5	20.11	194	175
1976	13.5	2.11	195	173
1977	13.5	24.11	195	173
1978	16.5	17.11	185	173
1979	19.5	1.11	166	173
1980	16.5	17.11	185	199
1981	20.5	24.11	188	163
1982	6.5	8.12	216	151
1983	8.5	13.11	189	174
1984	5.5	22.11	201	182
1985	23.5	15.11	176	175
1986	9.5	4.12	209	163
1987	16.5	11.11	168	183
1988	16.5	31.10	168	183
1989	2.5	25.11	207	158
1990	2.5	14.11	196	180

1991	13.5	5.12	206	159
1992	12.5	22.10	163	199
1993	9.5			

Keskimäärin: jäät lähteneet 13.5 +-6 vrk
 järvi jäänyt 16.1 +-11 vrk

sulan veden aika 187 vrk +-13 vrk
 järvi jäässä 178 vrk +-13 vrk

ERKKI VÄISÄNEN

JOUTSENTEN MASSAMUUTTOA PENTASSA

Joutsenten syysmuutto näytti olevan parhaillaan menossa 2.10.1993, kun havaitsimme yhteensä 43 joutsenta levähtämässä ja ruokailemassa Lapinjärvellä, noin parin kilometrin päässä Saarimäestä, Sonkajärvellä. Joutsenet uiskentelivat tiiviinä parvena järven pohjoispäässä, Saarelan puolella. Paikallisten asukkaiden kertoman mukaan joutsenet olivat saapuneet järvelle jo edellisenä päivänä, eli 1.10. Matalien ja rauhallisten rantojensa vuoksi järvi tarjoaa muuttaville joutsenille hyvän etappipaikan, jota ne ovat käyttäneet jo vuosia matkallaan etelään.

Kauniissa syysäässä, auringon kilossa lipuva joutsenparvi tarjosi myös erinomaisen esteettisen luontokokemuksen katselijoille

EERO JA RITVA ANTIKAINEN

JÄSENASIAA

lisalmen luonnonystävain yhdistys r.y. on toiminut jo yli 40 vuotta. Jäseniä on yhteensä 186. Heistä Suomen luonnonsuojeluliittoon kuuluu 148 henkeä, joista perhejäseniä on 28. Suomen luonnonsuojeluliiton jäsenet maksavat jäsenmaksua 100 markkaa vuodessa. Perhejäsenillä jäsenmaksua ei ole. Luonnonsuojeluliiton jäsenet saavat jäsenetuna Luonnonsuojeluväki-nimisen lehden.

lisalmen luonnonystäviin kuuluu myös paikallisjäseniä, joiden jäsenmaksu on 50 markkaa vuodessa. He saavat nimetä perhejäsenet samaan hintaan. Lisäksi yhdistykseen kuuluu kaksi kunniajäsentä ja kaksi yhteisöjäsentä. Kaikki jäsenet saavat paikallisen, lisalmen luontouutiset-lehden.

Tämän lehden välissä seuraa vuoden 1994 paikallisjäsen maksulappu. Olisi kivaa, jos voisit maksaa sen pikapuoliin.

TERVEISIN PERTTI K. JÄSENASIAAT PUH.25032

IIISALMEN LUONTOMUSED

Museon hoitajana toimii Kai Jäderholm. Hän pyrkii olemaan tavattavissa museolla tiistaisin klo. 15 - 20 välisenä aikana. Muina aikoina hänet tavoittaa parhaiten puhelimitse joko kotoa, 64199, tai matkapuhelimesta 949-175644.

Eläintentäyttäjänä ja dioraamojen rakentajana toimii Pertti Kaarakainen. Hänen kotinumeronsa on 25032. Molempia henkilöitä sopii häiritä museoasioissa ja tietysti voitte jättää viestin myös näyttelyvalvojalle luontomuseolle puhelimeen 18387, tai postitse: lisalmen Luontomuseo, Kulttuurikeskus, Kirkkopuistonkatu 9, 74100 lisalmi.

lisalmen luontomuseo	
aukioloajat	
ma	9-14
ti	12-20
ke-pe	9-14
su	12-16

Saperdalaisten
joulu-myymäiset

lauantaina 4.12.1993

klo 1000 nuorisotalolla

Myytavänä kortteja,
joulu-koristeita ja
leivonnaisia.

Tervetuloa!

Joulua odotellessa
kutsomme teidät viettämään
perinteistä pikkujoulua
Koljoniivran rantasaunalle
sunnuntaina 19.12 klo. 17:00

Tervetuloa!

P.S. Muistathan ottaa mukaan
pyykkien ja pikkuisten paketin.

Ilmoittautuminen luontomuseo p.18387
Tallgren p. 22808

Taas on tullut joului

Piittävi kuura katot ja pirlajat, koirut.
Räiskyen leikkivät lieden iloiset loimut.
Kuiskaten valkeaa niefos joulua toivottaa,
Kämään verkossa humise metsä ja maa.

Taas tullut on joulu!

- Kirsten Ruinänen -

MUISTIINPANOJA:

ILYV:n JAOSTOT

MUSEO JA KIVIJAOS

Kai Jäderholm

SIENIJAOS

Sirkka Immonen

KASVIJAOS

Matti Tallgren

LINTUJAOS

Jarmo Yliluoma

VALOKUVAUSJAOS

Kai Jäderholm

HYÖNTEISJAOS

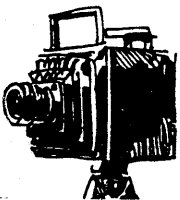
Matti Tallgren

NISÄKÄSJAOS

Uolevi Skaren

YMPÄRISTÖNSUOJELUJAOS

Erkki Väisänen

ISSN 0780-8828